

УДК 17.026.3:17.023.32]:82-92“20”

ЕМПАТИЧНА І ВАРТІСНА ОРІЄНТАЦІЯ ДУМКИ

Йосип Лось

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна, e-mail: jlos@ukr.net*

У статті досліджується емпатична і вартісна оцінка думки. Автор аналізує значення прогностичних виступів авторитетних публіцистів світу. Акцент зроблено на гуманістичних вартостях, цілісній ідентифікації національних організмів, пошуках гармонійної співпраці націй у XXI сторіччі.

Ключові слова: емпатія, вартість, світоглядна публіцистика, сенс, думка, суспільство, нація.

Постановка проблеми. Тлумачні словники оцінюють емпатію як «здатність відчувати почуття іншого; співпереживання» [1, с. 263], а вартість як «позитивну якість, цінність» [1, с. 76]. Беремо визначення у контексті журналістського тексту. Аксиологія, тобто наука про вартості (від грецької «*aksjos*», що означає власне те цінне, вартісне, гідне), виокремилася із філософії на перехресті XIX і XX століть. Але віддавна перед людьми і спільнотами поставала проблема й відповіді на багато питань, скажімо, як існують вартості, чи вони присутньо об'єктивні, чи репрезентують виключно суб'єктивні твори, чи вартості слід сприймати як суто психічну сферу, або ж характеристичку стану речей, нарешті – чи вартості незалежні від часу. Тож «чи варте чогось те, що корисне лише мені?» (Анре Мальро). Знову ж таки у контексті світоглядної публіцистики: як зберегти рівень нашого покликання, який полягає у виявленні зв'язку людей із подіями, подій із тенденціями, тенденцій із процесами, процесів із ідеями?

Нині ми переважно неспроможні або не хочемо цього зробити. Світ озлиденів духовно, вже давно не випродуковуються нові ідеї – тим часом саме вони передовсім забезпечують динаміку перетворення. Тому поважні фахівці акцентують увагу на тому, що доводиться говорити про невідконтрольні сили, що опанували нашу свідомість, – у виразах, які мають або апокаліптичний, або нав'язливо автобіографічний характер. Окрім того, заакцентовано догматичну закостенілість, однобоку раціональність, яка наразі задомінувала у сучасному бутті, принаймні так званого цивілізованого світу.

Водночас вперше вкоренилося нове явище: половина людства спілкується за допомогою Інтернету чи смартфонів, відтак щораз більше претендентів на статус видавця, журналіста, письменника. За таких умов закономірними слід вважати висновки видатного британського історика, публіциста і професора європеїстики Оксфордського університету Тімоті Гартона Еша (Timothy Garton Ash): «Інтернет є найбільшою клоакою в історії людства. Повсюдно кружляє неймовірно величезна

кількість бруду. Додає сміливості анонімність... До того ж упередженість сприяє тому, що у свідомості суспільства те, що виборці чують, стає важливішим від того, що знають. Тому й домінує брехня» [2].

Актуальність дослідження визначається геополітичним, водночас – світоглядним перелаштуванням світу, що передовсім моделює смислові орієнтири мас-медіа й усієї комунікаційної сфери буття людини і спільнот; щораз частіше «вища ліга» журналістики – світоглядна публіцистика в особі морально чутливих і чесних інтелектуалів ставлять проблеми пріоритетності й цілісності гуманітарної культури замість фрагментальності, орієнтуючи на шлях у світ трансцендентних вищих сенсів, вартостей, ідеалів. Відтак закономірним є не сам проблемний текст, а й обшир цінностей, пов'язаних із суб'єктом і концепцією особистості.

Мета – виокремити ідеї, аргументаційні ресурси проблемних публікацій, у яких домінує насамперед субстанційна інформація.

В опрацюванні публіцистичних текстів користаємо з таких джерел: Василь Лаба. Біблійна герменевтика (Рим, 1990); Євген Сверстюк. Свобода слова і культура думки (На святі надій. Вибране. – Київ, 1999); Говорить Радіо Свобода (Мюнхен, 1962); Кур'єр ЮНЕСКО (декабрь 1985); Шри Ауробиндо Гхош. Человеческий цикл (Казань, 1992); Йосип Лось. Перспективи світоглядної публіцистики (Львів, 2014); Umberto Eco. Pięć pism moralnych (Kraków, 1999); Dziennikarski etos (Olsztyn, 1996); Jadwiga Puzynina. Slowo – Wartość – Kultura (Lublin, 1997); Dziennikarstwo według Jana Pawła II (Warszawa, 2008); Problemy mediów i komunikacji społecznej – uwarunkowania polskie i ukraińskie (Rzeszów – Szczecin, 2014); щоденних і тижневих газет, часописів «День», «Україна молода», «Країна», «Українське слово», «Дзеркало тижня», «Літературна Україна», «Сільські вісті», «Українська газета», російські «Новое время», «Литературная газета», «Кур'єр ЮНЕСКО», американської «The Washington Post», польських видань «Nowe Państwo», «Rzeczpospolita», «wSieci», «Niedziela», «Tygodnik powszechny» та ін.

I

Опінієтворча преса світу час від часу демонструє не тільки своє призначення предметно висвітлювати, пояснювати й прояснювати явища, але й таємну силу слова, що дозволяє утверджувати незборимість людського духу та потребу боротися з найстрашнішими обставинами у найважчих умовах. Інакше, за Умберто Еко, – виявляє «абсолютний сенс обов'язку» [3, s. 77].

Ілюстрацією може слугувати стаття «Геополітичні ігрища» політолога і публіциста, колишнього віце-міністра закордонних справ Польщі Кшиштофа Щерського (Krzysztof Szczerski). Подаємо чільний акцент проблемної публікації: «У чому полягають сучасні зміни на міжнародній арені? Світ переходить раптово кризу глобалізації і входить у фазу брутальної геополітики. Глобалізація свого часу була на вустах всіх. Здавалося, що це тренд дуже тривалий і переважно органічний, що він не лише «закінчить історію», але й на додачу змінить ментальність людей у всьому світі, відсуваючи в непам'ять давні навички боротьби, воєн, нацькування одних на інших та ін. Як результат, світ мав стати обміном думок, товарів, капіталу і послуг, люди мали б вільно подорожувати, пізнавати себе навзаєм, відтак – краще порозумітися, мали б можливість оселюватися в інших країнах, жити згідно з моделлю мульти-культі. Як результат, – кордони мали зникнути, всі мусіли б мати тих самих ідолів медіальної поп-культури, ті самі споживацькі амбіції, ті самі інтелектуальні горизонти, що їх

накресливали б нам Ден Браун, Джоан Роулінг і Пауло Коельо. Відтак стали утверджуватися теорії глобального суспільства і всесвітньої демократії.

Нічого з цього не вийшло. Облуда нового, кращого світу впала насамперед під ударами глобального тероризму, а потім під ударами глобальних фінансових шахрайств. Цікаво, що обидві ці атаки на матку-глобалізацію стали справою власних дітей. Не було б Аль-Каїди (мережі), якби не Інтернет, свобода комунікування, подорожей, приспана чуйність спеціальних служб, які діяли в умовах «вічного миру». Не було б кризи світової системи фінансових інститутів, якби спочатку вони не з'явилися і не одержали статусу універсальних банків, не було б створено можливості спекулятивного обігу новими інструментами, що їх неможливо реально проконтролювати державними інституціями, нарешті, якби глобалізація не створила культури захланності, цинізму, зухвальства, самохвальства, податкового раю і бізнесової розгнузданості. Таким чином, глобалізація сама витворила в собі ген самодеструкції, оскільки побудована на утопії. Світ не був, не є і не буде пласким. Немає жодного шансу, щоб усю земну кулю підпорядкувати одній політично-суспільно-господарській системі, оскільки такого взірця немає. Глобалізація водночас створила «чорні діри». Але не в космосі. Тут, на Землі. Нарешті, глобалізація була утопією, бо не усі були зацікавлені в її успішності» [4].

Маємо своєрідне «доповнення» до висновків багатьох творчих особистостей про ХХ століття – вік «сатани», «терориста», «мамоніста», «демагога». Від себе додам: комерційно-маніпулятивна цивілізація опинилася у глибокій кризі.

Думка – найбільше чудо, яке не можна цілком виміряти й контролювати жодними фізичними засобами. Холодний і брутальний матеріалізм закономірно загнав нас в глухий кут. Різні «викрутаси» у вигляді протилежних один одному принципів: «carpe diem» (користай днем) і «memento mori» (пам'ятай про смерть), заміна «credo» (я вірую; доба Середніх віків) на «cogito, ergo sum» (я мислю, отже існую; Рене Декарт саме впровадив добу Просвітництва в інтелектуальний процес Європи) не рятують ситуації. Найновіші «винаходи»: культура тимчасовості, найчастіше вживане слово «Скільки?» (американський вчений Michael Sandel неспростовно довів, що не очікувано ми перейшли від ринкової економіки до ринкового суспільства, у якому майже все можна купити і продати), постулат «anything goes» (усе минає) – навпаки, абсолютно нічого не минає!

Моральність виростає на тих вартостях, які показують напрям до Бога. Згадаймо Блаженного Августина. Як фундатор автобіографічного жанру у своїй «Сповіді» він дає вичерпну відповідь на основоположні принципи блаженного життя:

- ...Охоплюючи своєю думкою цілість, я бачив, що вищі елементи кращі за нижчі, але здоровий глузд підказував мені, що цілість творіння все-таки краща за вищі окремо взяті елементи; [5, с. 119];
- ...Звернений до нас Твій Дух доброти говорить нам так: «Сини людські, доки ж будете млявого серця? Чому ви любите суєту й шукаєте брехні?»; [5, с. 153];
- Людський рід цікавий пізнавати чужі гріхи, але лінивий виправляти свої [5, с. 172];
- ...Серце... воліє знаходити радість у правді, а не в лицемірстві. Отже, воно буде блаженне тоді, коли без перешкод і прикростей радітиме єдиною Правдою, від якої походить усяка правда [5, с. 191];
- Бережіться незмірно дикої гордості, бездіяльної насолоди розкоші й оманливої видимості знання [5, с. 283].

Філософсько-теологічні, культурно-мистецькі, літературно-світоглядні доктрини людини і суспільства суттєво вплинули на формування вартісно-емпатичної орієнтації думки-сенсу, думки-оцінки, думки-орієнтиру. Скажімо, Блез Паскаль (Blaise Pascal) та Григорій Сковорода «близькі у тому, що мають чітко виражену екзистенційно-антропологічну вимірність й спрямування на розв'язання етико-гуманістичної проблематики, вирішуючи сенсовизначальні проблеми людини через апеляцію до внутрішнього духовного центру людського буття – «серця» [Докладніше див.: 6, с. 44]. Фрідріх Шеллінг (Friedrich von Schelling) – видатний мислитель німецького романтизму – переконаний, що «все високе і велике у світі виникло завдяки тому, що в найзагальнішому сенсі можна назвати метафізикою» [Цит. за: 7, с. 359]. Шевченкове ототоження свободи з істиною, розуміння свободи як універсального найголовнішого принципу усякого життя, що детермінує рівно ж емпатію і вартість, «йшло в розріз не тільки з марксизмом, але й з усією тодішньою позитивістською філософією» [8]. Це обґрунтування знаходимо також у Івана Павла II, але вже наприкінці ХХ століття. Засновник філософської антропології Макс Шеллер (Max Scheler) розглядає вартості як реальний фундамент, на якому можемо спертися у нашому житті, тому не людина є мірою усього, а вартості є мірою людини. Ієрархія цієї категорії, на його думку, виглядає так: гедоністичні вартості (приємне-неприємне), вітальні (шляхетні-буденні), духовні (прекрасне-бридке, слухне-неслухне, правда-фальш, святе-несвяте) [Цит. за: 9, с. 35]. Зішлемося ще на думку авторитетного мислителя, колишнього Папу Бенедикта XVI: «Фундаментом справжньої культури є пошуки Бога... Не втрачаймо ніколи з очей тієї візії віри, яка є єдиною справжньою візією Церкви і світу. Нехай у нашому серці завжди перебуватиме радісна певність, що Бог з нами, не залишить нас, є близько і огортає нас своєю любов'ю» [10].

У контексті цих світоглядно-гуманістичних орієнтирів докладно (постановка проблеми, аргументаційні ресурси, композиція, стилістика) занатомуємо розмову польських журналістів Яцека і Міхала Карновських (Jacek і Michał Karnowscy) із британським філософом, письменником, автором понад 30 книг, у тому числі найновішої «Як бути консерватором», яка вийшла 2014 року, Роджером Скратоном (Roger Scruton). Інтерв'ю вмістив найбільший у Польщі консервативний тижневик «wSieci» (саме так графічно він виглядає). Про доленосність ідей, позицій-активантів засвідчує «лід»: «Якщо люди не мають своєї країни, якщо у них немає відчуття, що належать до когось, то не утвердиться жодна поєднувача лояльності, яка дозволяє державам тривати».

Кілька тематичних ліній розмови мають панорамне значення: 1. Сенсовність інформації; 2. Непрофесійність багатьох західних журналістів, які заплуталися у ключових поняттях; 3. Життєздатність Європейського Союзу; 4. Турбота про красу довкола нас, яка має стати фундаментом сучасного консерватизму – власне матеріал й озаглавлений відповідно: «Краса нас врятує». Зреферуємо стисло відповіді авторитетного експерта.

1. Звідкіля черпає вчений інформацію про світ, якими повідомленнями повинні передовсім цікавитися люди і чим мусять засмучуватися? – «Знання здобуваю головним чином у книгах, з власних спостережень та аналізу. Досьогодні люблю ходити до бібліотеки, відкривати книги, що їх не тримали в руках десятиліттями... Люди повинні засмучуватися тим, чим турбувалися завжди. Ключове значення завжди мають проблеми призначення, сенсу людського життя, любові і почуття, історії власного краю... Людська природа – незмінна. Щодо інформації, то напевно відомо, яких

не потребуємо; наприклад, про пригоди так званих зірок музики. Натомість доконечно мусимо знати твори Шекспіра. А поляки мають орієнтуватися, як насправді виглядало життя у Литві, коли Адам Міцкевич писав «Пана Тадеуша». Більшість сучасної інформації не стосується важливих справ, радше це речі неістотні. Але ці дрібниці блокують наш розум, вганяють нас в одержимість... **Віднайдення способу на невіддатливість спокусам є водночас віднайденням сенсу»** [11].

2. Чому сьогодні великі британські університети вже не є оазами свободи, там панує страх через оголошення думок всупереч політкоректності? Рівно ж – чому медіа західних сусідів Польщі абсурдно й комічно оцінюють події у Польщі, акцентуючи на фашизмі, націоналізмі, популізмі? «Якщо ти консерватор, то під час твого виступу британські студенти встануть і почнуть кричати, галасуватимуть і перешкоджатимуть. Не має значення, що скажеш. У Польщі люди слухатимуть уважно, оціночно... Щодо поняття «націоналізм» – німці глибоко забаламучені, вважають його загрозою для світу. Правда ж полягає у тому, що саме німецький націоналізм двічі загрожував людству» [11].

3. Чому німці так завзято повчають інших? Як пояснити шалено інфантильну ідеологію, згідно з якою кожний може замешкати в Західній Європі, бо нема вже народів та їх землі? «Нині ж Європейський Союз справляє враження, начебто боротьба з націоналізмом є його головною метою. Це своєрідний містичний ритуал, без жодного огляду на дійсність. Ще одне. Маргарет Тетчер мала рацію: ніхто не помиратиме за ЄС чи НАТО, а тільки за рідний край та його ідеали. Ми не можемо жити у світі, що регулюється дивовижними документами, що їх ніхто не розуміє... Оскільки мілітарний проект збанкрутував, німці прагнуть підпорядкувати Європу господарською та політичною силою. Завдання Європи – не допустити цього; хоч німці не є сьогодні агресивними, однак послідовними. Ангела Меркель, зокрема, розкрутила ісламську іміграцію. Опосередковано це можна пояснити почуттям вини в минулому. Але якщо люди не мають відчуття своєї країни, якщо вони не усвідомлюють своєї приналежності до певної субстанції, культури, традицій, то держави не втримаються. Елемент національного сентименту є доконечним. Ідентичність народів і безпечні кордони – обов'язковий елемент демократії» [11].

4. Чи турбота про красу довкола нас є одним із стовпів сучасного консерватизму? «Насамперед скажу, що в Польщі досі не розвинуто публічної естетики – досить глянути на автостради, які пролягають через людські садиби... А назагал сучасний консерватизм прагне вийти поза просту функціональність речей і справ. Ми живемо у світі, у якому все трактується інструментально, у якому кожна річ мусить мати якусь функцію. Це спричиняє відсутність мети, пошуку сенсів. Маємо рід машини, у якій людський дух зникає, врешті гине. Пошуки краси – справа абсолютно ключова. Адже ми втратили так багато з того, що вносила у наше життя релігія» [11].

Давно доведено, що віра допомагає перетворювати мрію в реальне життя, вона гартує, збагачує непевний і хитливий людський розум, його силу. Духовне прозріння споживачі інформації дістають від багатьох подібних публікацій. Вони допомагають **творити** своє життя, а не лише реагувати на події. Ми творимо свій світ своїми ж думками і у партнерстві з Богом. Світосприйняття – це осмислена дія. Навіть якщо домінує критичний погляд на речі, важливо, щоб критика не ставала репресивною, щоб не практикувати «самонавіювання неповноцінності». Категоричним імперативом справжньої творчості й властивим володінням словом є переказ моральних

засад, концепції кращого світу. Слід послідовно вибірувати тексти, систематизувати, класифікувати й концептуалізувати ідеї, що змушують **замислюватися**.

Наведемо (зі свого архіву, малознаних) кілька непроминальних смислотекстів.

- Оцінюючи військову експедицію Великобританії та Франції до Китаю в середині XIX століття, Віктор Гюго гостро засудив пограбування Літнього палацу – одного з чудес світу; усі скарби цих двох європейських країн не могли зрівнятися з цим величезним і блискучим музеєм Сходу. «Перед судом історії один із бандитів називатиметься Францією, другий – Англією» [Докладно: 12].
- Вирвати ідеали з рук гендлярів закликає Галина Паламарчук [Див.: 13].
- У статті «Гуманістичні ідеали» Томаш Масарик доводить: «Ідея гуманності виявляється у наш час як ідея національна. Останнім часом і в нас починають потрохи розуміти, що ідея гуманності цілком не суперечить ідеї національній, а скоріше саме нація, як і кожна людина зосібна, повинна і може бути гуманною, людяною... Треба звикати любити народ, сім'ю, свій край, взагалі будь-кого позитивно, тобто без фону ненависті – і тоді нам відкриється абсолютно новий моральний світ» [14].
- Російський письменник і публіцист Василь Голованов ще на початку 90-х років так оцінював ситуацію у своїй країні: «Сімдесят років радянської влади і шість років перебудови дають підстави для сильної спокуси заявити, що ми побудували унікальне в історії людства суспільство, де саморуйнація стала нормою, де настільки вже усе спотворено і скалічено, що навіть демократія не дала нічого, крім вулканічних викидів озлоблення і ненависті, де природа згвалтована, а людина відчужена від своєї праці настільки, що навчилася ненавидіти свою працю і виняткову винахідливість виявляти саме у тому, що, здається, суперечить самій природі людини, – нанесення шкоди собі і своєму ближньому» [15].
- Надто точними й вражаючими є оцінки-розміслення про Трипільську культуру Пола Річарда «Ще раз у кам'яний вік» – про українську виставку у США, розміщені у впливовій американській газеті «Вашингтон Пост»: «Українська виставка в Міжнародному валютному Фонді дозволяє нам перенестися на 7000 років назад. У часи, коли у лісах Європи ревіли вовки і ведмеді, а рільництво шойно починалося, у часи, коли два уособлення могутності Всесвіту – одне жіноче і одне середнього роду вперше скомбінувалися у Європейському мистецтві... Ця непроста гармонія лінійного і округлого притаманна пізнішому західному мистецтву. Її можна побачити в усмішці Мони Лізи, в металевому каркасі Статуї Свободи, в кубізмі Пікассо і навіть у лазерних променях, що танцюють довкола Мадонни. Але для речей, створених 7000 років тому, така тенденція є несподіваною» [16].
- Ідеологію добра і чистоти сповідував французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері. Розповідаючи про нього з нагоди 105-річчя з дня народження, український письменник Володимир Бурбан звернув увагу багатьох тисяч читачів «Сільських вістей», окрім іншого, на таке: «Ми дихаємо на повні груди лише тоді, коли пов'язані з нашими братами і коли маємо загальну мету; і ми знаємо з досвіду: любити – це не значить дивитися одне на одного, любити – значить, разом дивитися в одному напрямку» [Див.: 17].
- «Оберігаймо власне світло» – так озаглавлено інтерв'ю польських журналістів Мілоша Марчука (Milosh Marczuk) і Беати Зубовіч (Beata Zubowicz) з Вітторіо Мессорі (Vittorio Messori) – відомим італійським релігійним публіцистом. Чіль-

ні думки: справжньою небезпекою для сучасної людини є те, що вона вірить у все; у часах розумового сум'яття християнство повинно підтримувати постійний курс, християнин може і повинен підносити свій голос; на Заході домінує найрадикальніша ліберальна ментальність – бачимо трагічний ланцюг подій: почалося з розлучень, потім пішли аборти, далі узаконюється евтаназія. Отже, мусимо як християни протестувати проти деградації. І не втрачаймо духу! [18].

Свідомість пізнає вартості, які існують споконвіку, вони незалежні від персональних актів окреслень. Сприймаючи вартості як ідеальні об'єкти, журналістика витворює категоричний імператив постав, ідеалів «святої правди-справедливості». Тобто вартості вимагають **втільнення** через шляхетну думку. Відтак творча особистість стає «співтворцем» вартостей правди, знання й краси. В оточенні не тільки нам близького світу, але усього безмежного космосу уся наша індивідуальність вміщується у містичному «я» – відгомоні душі, яка стоїть на межі між двома світами: реальним і духовним. Відсутність емпатичного й ціннісного життя, спотворена традиція, умовності «цивілізованого» життя, відірваного від проблем світу й оточення, зменшують якість нашого «я». А песимістичні нарікання, які домінують у мас-медіа, посутньо «вбивають» творчий потенціал слова. Фахівці давно довели, що думка й почування – не факти, а намір. Отже, наша свідомість має бути збудженою, багатіти з історією й еволюцією. Це потрібно для самореалізації журналіста. Як писала Ліна Костенко:

А все залежить від людських зіниць:

В широких – відіб'ється вся епоха,

У звужених – збіговисько дрібниць [19, с. 129].

Це відповідає блискучій метафорі Емми Андієвської – **видовження зору**.

Висока якість пошуку сенсу життя властива багатьом представникам народів: наприклад, від перших публіцистів: Демосфена (чільна ідея – захист атенської демократії), Цицерона (захист республіки), Блаженного Августина («Серце... буде блаженне тоді, коли без перешкод і прикростей радітиме єдиною Правдою») до пізніших сумлінь історії Тараса Шевченка («Свобода та істина – невіддільні»), Джузеппе Мацціні («Бог і народ»), Ауробіндо («Духовне життя – постійне сходження»), Станіслава Вінченца («Вбачати у кожній, навіть дрібній, події прихований глибокий сенс»), Вацлава Гавела («Відповідальність за слово – проблема не семантична, а моральна»), Світлани Алексієвич («Перенести усі зусилля на територію людської душі»), Євгена Свєрстюка («Коли хтось відчуває і впізнає Бога в братові своєму – то вже Людина»).

Сьогочасний стан цивілізаційної конфігурації планети дає змогу іншими, ніж колись, засобами здійснювати побажання й потребу контакту народів, передовсім культур як образу душі органічних спільнот, висловлену ще у Першій книзі індійських Вед: «Нехай прийдуть благородні думки до вас з усіх сторін». Від правіків совісні люди прекрасно розуміли, що взаємопізнання і взаємозбагачення народів «з усіх сторін» по-справдешньому можливі лише у сфері духовній. Суто матеріальний підхід переважно закінчувався кровопусканням за законами джунглів. Натомість обмін **благородними думками** збагачує всіх, не вимагає насильства. Це радше справа цілком добровільна, водночас – неминуча, оскільки не можна «засиджуватися» на одних постулатах, життя набирає нового кшталту. Бог говорить безперестанку. За усієї своєї жорстокості, несправедливості людство усе таки витворило такі взірці життя, які плодоноситимуть докрайвіку: поезію, мистецтво, високу культуру, красу міжлюдських відносин і побуту, найміцніший цемент суспільства – сім'ю, освіту, літературу глибо-

кого думання й почування, спорт, нарешті – пісню як квінтесенцію найвищої духовності. Маємо на увазі таку пісню, про яку писав Тарас Шевченко: «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине... От де, люде, наша слава, слава України! **Без золота, без каменю, без хитрої мови, А голосна та правдива Як господа слово**» [20, с. 60–61].

Певна річ, обидва аспекти соціальної дійсності – духовний і матеріальний – нерозривно пов'язані між собою. Але рівновагу слід вибудовувати саме за таким порядком: **душа–розум–тіло**. Нове тисячоліття невмолимо диктує потребу орієнтації на сенсовні пласти думання й почування, «глибоке серце» (з давньоіндійської світоглядної сфери), адже людина думає навіть тоді, коли цього не усвідомлює. Отже, у царині публіцистики маємо орієнтуватися на слово, яке ВИЗВОЛЯЄ, а не поневолює. Адже конвойоване, залякане слово мас-медіа за комуністичного режиму замінено облудними, фарисейськими словами-амебами, які загубили своє призначення: влучати у неправду (Євген Сверстюк). Багатоголосся не гарантує шляхетності творчої думки, віднайдення істини, утвердження найвищих ідеалів. Зупиняючись на матеріалізмі фактів, за домінування культури тимчасовості, розмиванні гуманістичних традицій, ми переважно продовжуємо існувати на поверхні людського існування.

II

Що робити? **Згадати себе, повірити в себе, бути собою**. Це стосується не лише національних організацій, але й домінуючої, тобто світоглядної сфери, в якій важливу роль відіграє журналістська творчість. Вона присутньо має стати програмою освіти, духовності, культури, соціальної заангажованості. Ще у давнину збагнули: «Тільки освічені є вільними» (Епікет, бл. 100 р. н. е.); «Освіта для душі, що різьблення для мармуру» (Джозеф Аддісон, 1711). А нині макротекст, що репрезентує концептуальну публіцистику, подає, як правило, інформацію й аналіз високої якості, яка стимулює людей до активної участі у процесі формування нового світу, розширює коло знань про історію, навколишню дійсність і прищеплює духовні цінності, високі моральні норми, що можуть змінити життя. Адже Дух – це наша сутність. Для такого зцілення, якого ми прагнемо, насамперед потрібне духовне зцілення, а не тільки фізичне чи емоційне. Виважене, переконливе слово якраз допомагає звільнитися від руйнівної дії негативного мислення. А це означає дивитися на життя впевнено і цілісно.

Несхитний і вічний орієнтир – Нагірна проповідь Христа. Що зробило Ісуса найвидатнішим учителем? У першу чергу – **любов**. Ісус любив істини, що їх проповідував людям, і самих людей, **думаючи про своїх слухачів**. Можливо, Христос проголосив Проповідь на Горі за якихось 20 хвилин. Його висловлювання хоча й прості, але сповнені глибокого сенсу. Завдяки цьому висловлені Ісусом думки **чітко й назавжди** закарбувалися у серцях і розумі слухачів, а згодом заповнили світ. Ось деякі приклади: «Не можете служити Богові і мамоні», «Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться», «По їхніх плодах, отже, пізнаєте їх», «Бійтесь радше того, хто може погубити душу» (Мт 5:10). Польська дослідниця мови Ядвіга Пузиніна (Jadwiga Puzynina) у фундаментальній монографії «Слово – Вартість – Культура» (Slowo–Wartość–Kultura), характеризуючи біблійну етику мови, приходиться до таких висновків:

- Наголос треба робити на глибокому сенсі доброго і мудрого слова. Мудрість має вимір етичний, але її акцентуючими складниками є розум і знання;
- Слово особистості й вислуховування повинні знаходити підтвердження у способі життя. Чільний постулат Нового Завіту полягає в **реалізації** Заповіту лю-

бові й найдосконаліше вираження знаходить у «Гімні про любов» св. Павла: «Якби я говорив мовами людськими й ангельськими, але не мав любови, я був би немов мідь дзвінка або кимвали звучні. Якби я мав дар пророцтва і відав усі тайни й усе знання і якби я мав усю віру, щоб і гори переносити, але не мав би любови, я був би ніщо» (1 Кор. 13, 1-3);

- Новий Завіт на перше місце ставить **особистий** приклад, слідування за Христом і Його словом: «Я дорога, правда і життя» [Див.: 21, S. 59–75].

Сутність людини – творча. За допомогою емпатичної й вартісної орієнтації думки людини зосібна і спільноти зможуть піднятися над будь-якими труднощами. Представники «вищої ліги» журналістики зобов'язані допомогти споживачам інформації обмірковувати усі зміни і виклики нового століття з найвищої, по можливості, точки зору. Незалежно від існуючих обмежень, скомпонованих конфліктів слід дивитися на усе з позиції усвідомлення єдності життя і постійно присутньої в ньому божественної субстанції. Такий погляд дає змогу творчо оцінювати життєві явища і скеровувати людей до оптимістичної й конструктивної життєвої позиції.

У царині світоглядної публіцистики маємо предметно визначитися щодо функціонального призначення журналіста/публіциста. Нагадаємо, що наука є засобом пізнання, ідеологія – засіб ціннісної орієнтації, політика – засіб соціального, політичного регулювання, мистецтво – засіб естетичного розвитку. Журналістика вміщує усі ці функції. Подібність очевидна, але є своя специфіка. Луїза Світч у навчальному посібнику «**Професія: журналіст**» саме й зіставляє журналіста зі спорідненими професіями: письменником, діячем мистецтва, вченим, істориком, політиком, юристом, оратором, педагогом, священником [Див. докладніше: 22, с. 247–262, розділ «Додатки»].

Сучасна медійна сфера репрезентує (окрім інших) дві перспективні моделі, що є вирішальною передумовою для потрібного нині панорамного, комплексного мислення та розвитку творчого потенціалу. Йдеться про: 1. Широке використання думок, позицій, візій емблематичних публіцистів у впливових світових мас-медіа на постійній основі; авторитетні свідки епохи закодовані у власній культурі, рівно ж у контексті людства (типовий приклад: декларація Джузеппе Мацціні – «Я італієць, водночас європейець і взагалі людина»); 2. Видання збірників есе, статей, розмислень тих же особистостей, а також згрупованих оцінок їхнього доробку вченими, фахівцями широкого спектру вартостей. В обох випадках це стає своєрідною енциклопедією світоглядної публіцистики, яка діє на найвищих орбітах світоглядно-орієнтаційної, організаційної й технологічної сфер буття.

У кожній важливій справі важлива точка відліку. Як відомо, усі нові ідеї мусять перейти через чотири етапи. Перший етап – про ідею не говорять, а лише знизують плечима. Другий – про ідею починають говорити, але іронічно. Третій – ідея починає привертати до себе загальну увагу, тому її завзято поборюють відкриті й скриті вороги, упереджені представники будь-якої спільноти. Нарешті, четвертий етап – ідея, очищена від усякого намулу, стає загальновизнаною. Нині між третім і четвертими етапами знаходиться доленосна для людства проблема: перехід від комерційно-маніпулятивної цивілізації до духовно-екологічної, бо ж моральна й екологічна криза очевидна, вона стає дедалі загрозливішою. Можна нагадати прогноз Анре Мальро: «XXI століття буде духовним, або його не буде взагалі». Світоглядна сфера – вирішальна для налагодження стратегічного партнерства, взаємодії усіх народів в ім'я утвердження вищих сенсів життя. Об'єднати може тільки духовне.

Якщо ми хочемо збагнути хід світової історії, діяння людини, її призначення, організацію і механізми функціонування цивілізацій, спрогнозувати хід подій, мусимо адаптувати усю наявну інформацію, від міфів народів, легенд до сучасної конкретної дії акторів історичного процесу. За цих умов можемо зважитися на цілісне конструювання змістових і жанрових параметрів публіцистичної творчості як сфери невмирущості людського духу. Усі народи шанують священні реліквії, адже вони є **конструкцією розуміння**. Донині зберігається **вагомість думок** духовно чутливих публіцистів. Час не знищив осяйної думки великих мислителів, які **публічно** пояснювали й прояснювали суть явищ. А у духовній сфері немає часових меж. Усі часи вічно поставатимуть перед Творцем усього суцього.

Людина зосібна і народи як колективні душі прагнуть конкретної моральної орієнтації, відповіді на доленосні питання буття, ідентичності, вибору чітких орієнтирів. Завдяки мас-медіа можна обрати дорогу правди, добра і краси. Тому має рацію польський дослідник комунікаційної сфери Здіслава Кобилянська (Zdisława Kobylańska), коли в книзі «Етичні норми журналіста. Вибрані проблеми деонтології журналістики» наголошує: «Наявність журналістських етичних норм у комунікації є лакмусовим папірцем тесту на те, чи журналіст є людиною етики засад чи етики ситуативної; чи є людиною відповідальності чи легковажності; поступу чи підступності, правди чи фальшування; чи володіє етичною сумлінністю, яка є неодмінною умовою виявлення правди про дійсність, чи також репрезентує опортуністичну слабкість, яка підсовує лакування і утилітарні розв'язки» [Див.: 23]. Книга містить ґрунтовний аналіз фахівців-філософів, моралістів, науковців, мистецтвознавців, журналістів, які доводять: «Яким є журналіст як особа – такою є журналістика», «Яка людина – така культура», «Яка етика – така праця». До того ж нагадаємо: усі ці постулати здійснюються через чотири роди контексту: логічний, психологічний, історичний і пророчий [Див.: 24].

Висновки:

1. «Свята правда-справедливість» доконечно мусить стати центром орієнтації публіциста. Водночас він має дбати про її захист для спільного добра у сенсі етичним. Це своєрідна місія, коли творча особистість є носієм інтегральної візії людини і світу, відстоює право кожного народу на власну культуру, гуманістичні традиції. Право на культуру заслуговує на те, щоб піднести його в ранг основних прав людини, таких як право на життя, свободу вислову, освіти, справедливого суду;

2. Етичні аспекти слова передбачають засади його гомогенності, респектування спільного добра, тяжіння до істини. Інформація має підносити дух, адже здоровий дух відштовхує усіляку неповноцінність. Маємо дбати про посилення й збільшення світопізнавальних можливостей і світопояснювальної спроможності Слова, яке лікує, рятує від зла, западає в душу, пов'язує людину з глибинами буття – у вимірах космічному, історичному, етнокультурному, особистісному; естетика і культура слова – доконечні;

3. Досі гостро актуальними є висновки фундатора світоглядної публіцистики Миколи Шлемкевича: чим більше публіцистика, що формулює і формує думки народу, є його об'єктивним розумом, бере напрям на охоплення цілісності й універсальності життя та дійсності, тим більше в неї точок перетину з філософією – саме для філософського мислення, крім релігійного наснаження, характерні риси цілісності, універсальності й докорінного підходу та розгляду. Йдеться про синтез буднів, важких, твердих як життя, з вічним, непроминальним, завжди вартісним. Нарешті, насущним завданням слова-рушія є пошуки й кристалізація нових ідей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ, 2002.
2. Ash Timothy Garton. Nur Streiten hilft in Zeiten des Shitstorms // Der Spiegel. – 2016. – 8 November.
3. Umberto Eco. Pięć pism moralnych. – Kraków, 1999. – S. 77.
4. Krzysztof Szczerski. Geopolityczne igrzyska // Nowe Państwo. – 2012. – N 8 – S. 21.
5. Святий Августин. Сповідь. – Київ, 1996.
6. Стеценко В. Філософія людини у філософській теології Г. Сковороди як «філософія серця» // Соціогуманітарні проблеми людини. Науковий збірник. – 2013. – Ч. 7.
7. Фрідріх Вільгельм Йозеф фон Шеллінг. Про суть німецької науки // Мислителі німецького романтизму. Науковий збірник. – Івано-Франківськ, 2003.
8. Гайдар Ю. Шевченків заповіт свободи // Радіо Свобода. – 1961. – 8 березня.
9. Matuszak Malgorzata. Czym jest... wartość // Nowe Państwo. – 2012. – N 6–7.
10. Współpracownik prawdy. 65 rocznica święceń kapłańskich Benedykta XVI // Niedziela. – 26. 06. 2016. – S. 16.
11. Piękno nas ocali // wSieci. – 2016. – 20–26 czerwca.
12. Гюго В. Разграбление Летнего дворца // Курьер ЮНЕСКО. – 1985. – декабрь.
13. Паламарчук Г. Залучити до активу совість // Літературна Україна. – 1987. – 26 лют.
14. Масарик Томаш. Гуманистические идеалы // Новое время. – 1990. – № 15.
15. Голованов В. В поисках утраченного смысла // Литературная газета. – 1992. – 15 янв.
16. Richard Paul. Revisiting the Stone Age // Washington Post – 1993. – September 7.
17. Бурбан В. Великий Принц з маленької планети // Сільські вісті. – 2005. – 8 липня.
18. Marczuk Miłosz, Zubowicz Beata. Rozmowa z Vittorio Messorim: Pilnujmy własnego światła // Rzeczpospolita. PlusMinus. – 2007. – 7–9 kwietnia.
19. Костенко Л. На світі можна жити без еталонів... // Поезії. – Балтімор-Париж-Торонто, 1969.
20. Шевченко Т. До Основ'яненка // Поезії. Том 1. – Київ, 1961.
21. Puzynina Jadwiga. Słowo–Wartość–Kultura. – Lublin, 1997.
22. Лось Й. Перспективи світоглядної публіцистики. Навчальн. посіб. – Львів, 2014.
23. Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej. – Olsztyn, 1996.
24. Лаба В. Біблійна герменевтика. – Рим, 1990.

EMPATHIC AND AXIOLOGICAL ORIENTATION OF THOUGHT**Josyp Los**

*Ivan Franko National University of Lviv
Generala Chuprynky str. 49, Lviv, 79044, Ukraine
e-mail: jlos@ukr.net*

The article examines empathic and axiological consideration of opinion. In the context of worldview publicism the author analyzes the prognostic significance of notable world publicists. The author emphasizes on humanistic values, an integrated identification of national organisms, search for harmonious cooperation of nations in the 21st century.

Key words: empathy, value, worldview publicism, sense, thought, society.